Az idegen nyelvi kompetenciák szerepe a fiatalok mobilitásában[1]

Dabasi Halász Zsuzsanna – Lipták Katalin – Horváth Klaudia
Miskolci Egyetem

A TANULMÁNY CÉLJA

Tanulmányunk célja megerősíteni azt a feltételezésünket, hogy az idegen nyelvi kompetenciák több aspektusból is befolyásolják a fiatalok mobilitási hajlandóságát, attitűdéjt. Az általánosan rossz idegen nyelvű kompetenciák és a hazánkban gyakorta eredménytelen iskolai nyelvoktatás együttesen meghatározzák a fiatalok nemzetközi mobilitással kapcsolatos attitűdjét. Mindezek gátló tényezők az Erasmus által támogatott külföldi részképzések magyarországi felhasználásában.

ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN

A cikk egy nemzetközi kutatás Magyarországi eredményeit ismerteti, 49 félig strukturált narratív interjú alapján bizonyítva azt a hipotézist, hogy az idegen nyelvi kompetenciák megléte és hiánya kulcskérdés a fiatalok oktatási mobilitásában. A tanulmányban a mobilitásban részt vett középiskolásokkal és egyetemistákkal készült interjúk alapján vizsgáljuk a nyelvi kompetenciák meglétét vagy hiányát, annak mobilitást támogató vagy gátló voltát, a mobilitás folyamán való fejlődést, annak következményét a tanulói karrierben illetve jövőbeli elképzelésekben.

LEGFONTOSABB EREDMÉNYEK

Vizsgálatunk megerősítette, hogy bár jelentősen javult az elmúlt 10 évben a fiatalok idegennyelvismerete, ez még napjainkban is gyengének minősül, javítása az ország versenyképességének egyik tényezője. A kutatás rávilágított arra, hogy a fiatalok tanulmányi célú mobilitása összefügg az idegen nyelvi kompetenciáikkal, egyrészt utazási döntéseikben közrejátszik az idegen nyelvi ismeretük, másrészt a kommunikációjuk javítási szándéka.

GYAKORLATI JAVASLATOK

Eredményeink elsősorban az oktatáspolitika területén hasznosíthatók, illetve alapul szolgálhatnak olyan fejlesztő programok kidolgozásában, melyek segítik a fiatalok munkavállalási kompetenciáinak fejlődését és ezen keresztül a magyar vállalkozások versenyképességét.

Kulcsszavak: mobilitás, tanulmányi célú mobilitás, idegen nyelvi kompetenciák

[1] A kutatást és a tanulmány támogatta A MOVE „Mapping mobility – pathways, institutions and structural effects of youth mobility in Europe" HORIZONT 2020 projekt (szerződésszám: 649263) www.move-project.eu

BEVEZETÉS

A Miskolci Egyetemen kialakult egy migrációt vizsgáló interdiszciplináris kutatócsoport[2], mely az elmúlt években megkülönböztetett figyelemmel vizsgálja a fiatal generáció[3] nemzetközi mozgását. Lehetőségünk nyílt 2015-től partnerként részt venni a MOVE nemzetközi mobilitás kutatásban, melynek magyarországi részeredményeinek egy szeletét mutatjuk be tanulmányunkban. A MOVE[4] egy Európai Unió által támogatott kutatási projekt, mely 6 országban (Németország, Spanyolország, Románia, Norvégia, Luxemburg és Magyarország) vizsgálta, hogy a fiatalok mobilitása hogyan lehet jó a teljes közösségnek. Melyek azok a támogató körülmények, melyek erősítik a fiatalok jó mobilitását, és melyek a gátló tényezők a mobilitásban. Ennek keretében vizsgáltuk meg a magyar középiskolások és felsőoktatási intézményben tanuló hallgatók mobilitásának attitűdjét, motivációját, a támogató és gátló tényezőket.

A tapasztalatok és statisztikai adatok szerint egynyelvű ország vagyunk, annak ellenére, hogy tudjuk az idegen nyelvű kommunikáció fontosságát a XXI. századi Európában. Az évezred első éveiben napvilágot látott egy az OECD országokban végzett nagy volumenű kutatás (1997-2002) arról, hogy melyek azok a kompetenciák, amelyek a munkavállaló és rajta keresztül a vállalat, illetve egy nemzet versenyképességét biztosítják. A 23 kompetencia közül a kommunikáció a kulcskompetenciák közül második, az idegennyelv-ismeret a munkakompetenciák közül az ötödik helyen szerepel.

MOBILITÁS ÉS NYELVISMERET MAGYARORSZÁGON, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A FIATAL GENERÁCIÓRA

Magyarországon az idegen nyelv ismeretének hiányáról beszélhetünk, ez önmagában és nemzetközi összehasonlításban is egyértelmű. Az idegen nyelv ismerete napjainkban egyre inkább nélkülözhetetlen a mindennapi életben és az üzleti világban egyaránt. A 2006-ban készített ELAN-tanulmány (A vállalati idegennyelv-ismeret hiányának hatása az európai gazdaságra) a kis-és középvállalkozások munkavállalóinak nyelvismeretét és annak gazdaságra gyakorolt hatását vizsgálta: a tanulmány eredményei alapján az exportáló európai KKV-k 11%-ával (körülbelül 945 000 vállalkozás) előfordult már, hogy egy exportszerződést az idegen nyelv ismeretének hiánya miatt nem tudtak megkötni (Bradean-Ebindger & Nagyváradi 2013). Szerb (2015) a magyar kisvállalati szektor versenyképességét vizsgálta, tanulmányában rávilágított arra, hogy az alacsony versenyképesség nem csupán pénzügyi okokra, az innováció, a továbbképzés, infokommunikációs eszközök hiányára vezethető vissza, hanem az elégtelen nyelvtudásra is. Megkérdőjelezhetetlen tény, hogy az idegen nyelv nélkülözhetetlen ahhoz, hogy nemzetközi szinten helyt álljunk, bármely területről is van szó. A 2016. évi Versenyképességi évkönyv adatai bizonyítják, hogy a magyarok nyelvtudása gyengébb régiós és európai uniós szinten is. A vállalatok nehezen találnak idegennyelv-tudással rendelkező munkavállalókat, ezzel elvágva a nemzetközi terjeszkedés lehetőségének útját. A nyelvtudással rendelkező aktív lakosságot napjainkban egyre inkább elszívja a külföldi munkavállalás lehetősége, hiszen megindult és lassan jelentős méretett öltött a magyarok külföldi munkavállalása.

Magyarország helye a svájci IMD versenyképességi listán 2017-re visszaesett a 36. helyre. A Visegrádi Négyek közül Magyarország érte el a legrosszabb helyet, a visszaesést az infrastrukturális faktorként beazonosított nyelvtudás és nyelvi készségek állapotának szegényes voltával is magyarázták (Molnár & Udvardi 2016).

Az idegennyelvtudás lehetővé teszi a könnyebb és gyorsabb kommunikációt, ami elengedhetetlen az EU-ban a négy szabadságelv érvényesítéséhez. Az áruk és a szolgáltatások mozgásának ugyanúgy akadálya a nyelvismeret hiánya, mint a külföldi munkavállalásnak. A többnyelvű kommunikáció képessége tehát az egyének, szervezetek és régiók, nemzetek számára egyaránt elengedhetetlen feltétel az érvényesüléshez.

A 2017. évi Eurostat adatok szerint Magyarország az utolsó helyen áll a 25 és 64 év közötti lakosság idegennyelv-ismereti rangsorában, a vizsgált népesség 37%-a beszél legalább egy idegennyelvet, ez az adat az EU-28 átlagában 66%, további 11 országban több mint 80%. A szomszédos

[2] A Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karának, Műszaki Földtudományi Karának és Bölcsészettudományi Karának migrációs kutatói alkotják.

[3] Fiatal generáció alatt kutatócsoportunk a 16-29 éves korúakat tekinti.

[4] Ez a projekt az Európai Unió HORIZON 2020 kutatási és innovációs programja, a 649263 támogatási szerződésszám keretében támogatott. Weboldal: move-project.eu

országokban Szlovénia (92%), Szlovákia (85%), Ausztria (78%), Románia (74%). Két ország adata található 50% alatt: Bulgária (39%) és Magyarország (37%). A magyarországi fiatalok körében is a nyelvi kompetenciák hiányáról lehet beszélni. Az iskolai nyelvoktatás vizsgálatának nemzetközi összehasonlításából kitűnik, hogy Magyarország az általános iskolai nyelvoktatás tekintetében annak ellenére a sereghajtók között helyezkedik el az EU tagállamai között, hogy az egy főre jutó idegen nyelvek száma emelkedett a XXI. század első évtizedében (KSH 2010). Az általános iskolában és a középfokú oktatásban együttesen Magyarországon a tanulók 2010-ben 44,4%-a, míg 2015-ben 48,8%-a tanul kettő vagy több idegen nyelvet, Franciaországban, Romániában, Finnországban, Szlovákiába és Észtországban több, mint 95%-os ez az arány. Az EU-28 átlag 2010-ben 50%, míg 2015-ben 58,5%.

Az Eurostat adatok szerint a legmagasabb a nyelvismeret a 25-34 év közötti korosztályban, a legalább egy nyelvet beszélő magyarok aránya ebben a korcsoportban 2007-ben 39,4% és 2016-ban 59,6%. Ez annak is köszönhető, hogy hazánkban nőtt a felsőfokú végzettségűek aránya és valamennyi szakon a diploma megszerzésének a feltétele legalább egy nyelvvizsga megléte. Szakonként eltérő a követelmény, a gazdasági képzési területen akár kettő nyelvvizsga vagy akár szaknyelvi nyelvvizsga is megjelenik kritériumként. Így ez is az oka, hogy az egyetemisták körében eléggé széles skálán szóródik az idegen nyelv ismerete, vannak olyanok, akik kifejezetten jól beszélnek egy vagy több nyelvet, de vannak olyanok is, akiknek egy nyelv elsajátítása is nehézségeket okoz. Ez részben annak a következménye, hogy Magyarországon az idegennyelv-oktatás időtartama, minősége, a nyelvválaszték szélessége, módszertani változatossága csak a rendszerváltást követően javult valamelyest. Az 1989 után a kötelező orosztanítás eltörlésekor - gyakran egyetlen nyugati nyelvszakos tanár nélkül működő – az (főleg általános) iskolák nehezen birkóztak meg a feladattal, kezdetben középfokú nyelvvizsgával rendelkező, nem pedagógus végzettségűek bevonásával, nyelviskolai tanárok mellékállású foglalkoztatásával, átképzéssel és egy lassan felnövő új tanári gárdával tudták megoldani a kihívást. Ebben a folyamatban többnyire partnerei voltak a közoktatási intézményeknek az iskolafenntartás jogát megkapó helyi önkormányzatok, melyek direkt módon és azonnali hatállyal szembesültek az iskolahasználói igények változásával (Laki 2006).

Fontos kérdés az idegen nyelv tudása, illetve annak hiánya jelenleg a fiatalok életében. Egyrészt a nemzetközi vállalatok küszöbkompetenciaként fogalmazzák meg a fiatal munkavállalók számára az idegen nyelvi kommunikáció meglétét. Másrészt a tanulmányaik befejezésénél jelenik meg a nyelvi készség fontossága. Magyarországon nem felvételi követelmény a nyelvvizsga, de a továbbtanulásnál többletpontot ér, és a diploma átvételéhez kötelező a nyelvvizsga megléte. Mindezek ellenére a legfrissebb adatok szerint a fiatalok 31%-a rendelkezett nyelvvizsgával 2016-ban. 2016-ban összesen a 20-24 évesek 6%-a, 25-29 évesek 3%-a kísérelt meg nyelvvizsgát tenni, amely tartalmazza a sikeres és sikertelen vizsgákat is (saját számítás a Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Központ és a 2016-os mikrocenzus adatok alapján). Az Oktatási Hivatal szerint a felsőoktatásban végzett hallgatók évente átlagosan 17-20%-a a nyelvvizsga miatt nem tudja átvenni diplomáját (Eduline.hu 2017). 2006-2013 között mintegy 50 ezer hallgató volt érintett ebben. A legfrissebb adatok szerint ezen hallgatók aránya nemhogy csökken, inkább növekszik: 2014-2016 között évente 8500, 9354 és 11708 fő hallgató nem tudta átvenni a diplomáját (Bauer és tsai. 2016, Eduline.hu 2016, hvg.hu 2017). Az Emberi Erőforrás Minisztérium terve, hogy 2020-tól már nemcsak kimeneteli, hanem bemeneteli követelmény lesz a nyelvvizsga (Eduline.hu 2017). Ismerve a magyar fiatalok gyenge nyelvi kompetenciáit, a kormány az idegennyelv-tanítás hatékonyságának fejlesztésére kormányhatározatot (1360/2017. VI.12.) fogadott el. Nemzeti szinten további intézkedéseket határoztak meg: mivel kevésnek bizonyul a formális keretek közötti nyelvoktatás, ezért 2017-ben megjelent a „Nyelvtanulással a boldogulásért" elnevezésű EFOP-3.2.14-17 Széchenyi 2020 projekt, aminek keretében 33-41 milliárd forint vissza nem térítendő támogatási forrásból a középfokú tanulmányait folytató diákok középfokú nyelvvizsga megszerzését kívánják növelni a pályázó szervezetek közvetlen hozzájárulásával. Ezen felül 2017. április 25-én a kormány döntött arról, hogy ingyenessé teszi és támogatja az első sikeres (legalább B2 szintű) nyelvvizsgát és az első emelt szintű idegen nyelvből tett érettségit 2018 január 1-jétől a 35. életévüket be nem töltött magyar állampolgárok részére (1516/2017. (VIII. 14.) Korm. határozat).

A nyelvtudás és a mobilitási hajlandóság között a közgazdasági logika alapján egyértelmű kapcsolat van. A nyelvet beszélők körében jóval többen hagynák el Magyarországot (Székely 2013). A Tempus Közalapítvány 2014-es kutatásában – melyben országszerte több egyetem mobilitási

hátterét, körülményeit közelebbről megvizsgálták – mobilitást gátló tényezőként azonosították a megfelelő nyelvtudás hiányát (Fekete és tsai. 2014). Dabasi-Halász és Kiss (2018) a MOVE projekt keretében folytatott kérdőíves kutatás eredményeként szintén a nyelvtudást tartotta Magyarországon a legfőbb nehézségnek a fiatalok mobilitása előtt. Az *1. táblázat* mutatja a reprezentatív kutatás arra vonatkozó információját, hogy a mobilis és nem mobilis fiatalok egyaránt mely három tényezőt jelölték meg a mobilitás gátjaként. Grabowska-Lusinska et al. (2013) tanulmányában is hasonló mobilitási akadályokat említ Magyarországon - nyelvi és szociális hálókból eredő gátakat.

1.táblázat: Külföldi mobilitás akadályaként azonosította a fiatalok több, mint 10%-a, N: 1000 fő

	Mobilis	Nem mobilis	Összesen
Megfelelő nyelvismeret hiánya	18,3%	25,5%	23,5%
Külföldre költözéshez szükséges induló tőke hiánya	16,8%	21,1%	19,9%
Megfelelő információ vagy támogatás hiánya	11,5%	12,1%	11,9%

Forrás: saját szerkesztés a MOVE projekt adatai alapján

Ugyanezen kutatásban a mobilitás indítékaként az első helyen a nyelvi készségek fejlesztése áll, amelyet a jobb munkalehetőség követ (2. táblázat).

2. táblázat: A fiatalok külföldi mobilitásának legfőbb oka, N: 1000 fő

	Mobilis	Nem mobilis	Összesen
Nyelvtanulás, nyelvtudás fejlesztése	24,0%	26,1%	25,5%
Jobb munkalehetőségek	19,5%	22,1%	21,4%

Forrás: saját szerkesztés a MOVE projekt adatai alapján

Mint a kérdőíves vizsgálat is bizonyította, a magyar fiatalok esetében az idegennyelv-ismereti kompetencia egyrészt gátja, másrészt annak fejlesztése, oka, előmozdítója a mobilitásnak.

MÓDSZERTAN

Tanulmányunk alapja a MOVE kutatási projektben végzett magyarországi primer adatfelvétel. A vizsgálat módszertana félig strukturált interjúk készítése volt, s azok egyedi elemzése. Elemzés módszertanként egyrészt önálló elemzéseket végeztünk, másrészt egy másik országban tükörvizsgálatot folytató kutatócsoporttal összehasonlításokat készítettünk. Az interjú, mint a társadalomtudományos módszer előnye, hogy a jelenséget, az összefüggéseket jobban, mélyebben, átfogóbban tárja fel a kiválasztott interjúalanyok személyes élményeinek, tapasztalatainak, érzéseinek megismerése, megértése és elemzése segítségével. Esterberg (2001) szemléletes hasonlatával élve ez a módszer olyan táncra hasonlít, amelyikben az egyik fél figyelmesen ráhangolódik a másik mozgására. Félig strukturált interjúkat alkalmaztunk, kihasználva ezzel, hogy a beszélgetés egy részében strukturált interjúra emlékeztető kérdéseket tettünk fel, melyekre jól körülhatárolható (akár mérhetővé tehető) válaszokat adtak, az interjú során nyitottabb kérdések is elhangzottak, sőt az interjú készítője akár teljesen vissza is húzódott, több teret engedve a válaszadónak arra, hogy véleményét kifejtse, érzéseinek is hangot adjon. Az interjúkészítési módszer hátránya, hogy éppen az interjú készítőjének szerepe és

szubjektivitása miatt alacsonyabb lehet a megbízhatósága, amit viszont több kutató értelmezésének bevonásával növeltünk. Az adatgyűjtés folyamán egyrészt három személy készített interjúkat, másrészt több esetben is két kutató vett részt egy interjú készítésében. A mobilitási mélyinterjúknál a triangulatív megközelítésmódot alkalmaztuk, azaz az adatgyűjtésnél több módszert, technikát használtunk, hogy minél többet megtudjunk a mobilitásról. Narratív és strukturált részek egymást követték, illetve páros interjúnál egymás véleményére reagálhattak.

Magyarországon összesen 49 interjút készítettünk, 44 mobilitásban részt vett fiatallal és 5 szakértővel beszéltünk. A diákok legalább 3, legfeljebb 12 hónapot töltöttek valamely külföldi oktatási intézményben. A felsőoktatásban tanulók esetében 20 kredit mobilitásban és 5 diploma mobilitásban részt vettet kérdeztünk meg (3. táblázat).

3. táblázat: Interjúalanyok képzési szintje, nemi arányok és mobilitási irány szerint főben

	Középiskolai mobilitás		Felsőoktatási mobilitás	
	diák	szakértő	hallgató	szakértő
interjú alany	19	2	25	3
kimenő mobilitás	15	1	18	nem releváns
bejövő mobilitás	4	1	7	nem releváns
női interjúalany	12	2	17	1
férfi interjúalany	7	-	8	2

Forrás: saját szerkesztés

Az interjúkat egyrészt hangfelvételen rögzítettük, másrészt folyamatosan jegyzeteket készítettünk, megfigyelve az interjúalany reakcióját. Ezt követte az átírás, azaz a teljes hallott szöveg leírása, illetve a kondenzáció, azaz az interjút a saját szavainkkal röviden összefoglaltuk.

A középiskolai mobilitási típust a norvég partnerrel együtt vizsgáltuk, míg a hallgatók esetében a Luxemburgi Egyetem kutatóival dolgoztunk együtt. Az elemzést utólagosan kialakított, a feldolgozás folyamatában fejlődő tényezők alapján folytattuk. Az elkészített interjúk szövegét külön-külön és egymásra reflektálva együtt is meghallgatták az elemzésbe bevont magyar kutatók. Kategorizáltuk a szöveg egyes részeit a kutatási kérdés különböző szempontjai alapján, hasonlóságokat és eltéréseket kerestünk. Majd interpretációs eljárás (értelmezés) következett, azaz az elmondottak mögötti mélyebb, bővebb értelmet kerestünk a mobilizáció kapcsán (Schleicher 2007).

A KUTATÁS HIPOTÉZISEI ÉS EREDMÉNYEI

Kutatásunk célja megerősíteni azt a feltételezésünket, hogy az idegen nyelvű kompetenciák több aspektusból is befolyásolják a fiatalok mobilitási hajlandóságát, attitűdjét. Ehhez négy hipotézist fogalmaztunk meg a következők szerint: (1) az utazási döntés meghozatalakor a magyarországi fiatalokétól és a saját tanuló társaikétól jobb az idegen nyelvi ismerete a középiskolásoknak és a felsőoktatásban résztvevő mobilizálódott diákoknak, (2) nyelvi készségeik szintjétől függetlenül, mobilitási döntésükben közrejátszik az idegen nyelvi kommunikációjuk javítási szándéka. (3) Az angol nyelv hegemóniája megfigyelhető a mobilizálódott diákok esetében, első idegen nyelvként ezt használják. (4) Második, illetve többedik nyelv megtanulása oka a mobilitás melletti döntésüknek.

A fiatalok jó nyelvi készségei az utazás előtt

Kutatásunk során azt tapasztaltuk, hogy a mobilitást vállaló fiatalok átlagon felüli nyelvi kompetenciákkal rendelkeznek legalább egy nyelvből.

„Az iskolában nagyon jó volt a nyelvoktatás, tanulok angolul, németül és latinul is az iskolában, (...).” (peHUy01) [5].

„Angolul beszélek…, japánul beszélek…, németül értek, a finn tudásom pedig alapszinten van.” (peHUy12)

[5] Az interjú idézetek végén látható jelölés az egyes interjúk beazonosítását szolgálják, ahol a „pe” a középiskolásokra a „he” az egyetemistákra, a „HU” Magyarországra, az „e” a szakértőre, az „y” a fiatalra utal.

„Úgy érzem, hogy közel anyanyelvi szinten beszélek angolul." (heHUy02)

A középiskolai nyelvi képzés meghatározó a felsőoktatási mobilitásnál is. Az országválasztásnál fontos, hogy melyik az első megtanult nyelv, illetve az előzetes utazási és nyelvi tapasztalatok.

„Általában az dönt, hogy mit milyen nyelvet tanulnak az iskolában (...) hogy a szülők milyen nyelvet preferálnak… ami még jó lehet, azok a plusz nyelvtanfolyamok (…) nem feltétlenül poroszos iskolai rendszerben." (peHUe01)

„BSC-n germanisztikát tanulok (…) ill. BA során voltam 6 hónapot kint ugyanebben a tartományban." (heHUy06)

„Amikor Ph.D. hallgató lettem, úgy döntöttem, hogy belevágok. Igazából németül tudok középszinten és így Németországot választottam." (heHUy23)

„Már a gimnázium is nagyon támogatta, hogy menjünk külföldre nyelveket tanulni." (heHUy15)

Többen is elmondták, hogy amikor kiutaztak, egy nyelvet jól beszéltek, általában az angolt vagy a választott ország anyanyelvét, sőt volt olyan diák, aki több nyelven beszélt. Tehát a mobilitásban részt vevő fiataloknak saját bevallásuk szerint nincsenek idegen nyelvi hiányosságaik, jó nyelvi kompetenciákkal rendelkeznek.

„A nyelvvel hála istennek nem volt probléma, középfokú nyelvvizsgám van németből" (peHUy02)

„Eleinte nem beszéltem a nyelvet és angolul kellett kommunikálni." (peHUy01)

„Sokat segített az is, hogy tanultam előtte 2 évig is a francia nyelvet. (…) Angolul is tudok, az elején a többi cserediákkal angolul beszéltünk, de néhány hónap múlva már velük is franciául." (peHUy17)

„Én több nyelvet beszélek, olaszt és angolt, a magyar és a szlovák mellett." (heHUy24)

A diákok fontosnak érzik a nyelvtudást, a mobilitáshoz szinte feltételnek tekintik.

„Arra vártam, hogy az angolom arra a szintre fejlődjön, hogy biztonsággal egyedül el tudjam hagyni az országot." (heHUy02)

„Első és legfontosabb a nyelv. Tehát egy országba mész, jó ha felkészülsz legalább alapszinten." (heHUy19).

Jellemző, hogy a több nyelven beszélők nyitottabbak számukra az idegen nyelvi környezetben is vállalni a mobilitást. Önmagában egy-két nyelv ismerete segíti a bármilyen nyelvvel szembeni félelem legyőzését.

„Angolt és németet tanultam utazás előtt és a nyelvtanáraimmal nem beszéltem meg a kiutazást, mert olaszt nem tanultam, az angol jól megy, a német olyan közepesen." (peHUy01).

Elmondható, hogy a mobilitást vállaló fiatalok jó tanácsként is megfogalmazták mások számára, hogy vállalják az utazást a nyelvtudás hiánya ellenére is, mert sokat segít a nyelvi fejlődésben. De küszöbfeltételnek tekintenek egy akár gyengébb, de meglévő idegennyelvtudást.

„Szinte mindenki kimehet külföldre, de nem ajánlom mindenkinek (…) talpraesettnek kell lenni és kommunikatívnak és önállónak és a nyelv is fontos, hogy legalább az angol menjen, ki tudd magad fejezni, hogy ne ebből legyen a probléma." (peHUy04)

Néhány diák elmondta, hogy azért is ajánlja a csereprogramokat, mert nyelvtanulás szempontjából hasznos.

„Alapvetően, ha mondjuk, nem tud egy adott nyelven, abszolút meg tud egy év alatt tanulni. Nekem van sok ismerősöm, akik kimentek Costa Ricába semmi nyelvtudással és egy év alatt úgy beszéltek." (peHUy09)

Az egyetemisták körében készített interjúkból kiderül, hogy erős nyelvi készségekkel rendelkeznek angolból a kiutazás előtt. Az országválasztásnál fontos számukra, hogy a képzés angolul folyjék, még ha a célország nyelve más is.

„Az MSc angolul van Hollandiában, és így bármilyen tárgyat választhattam, szemben egy lengyel vagy román egyetemmel, ahol abból a két-három angol nyelvű tantárgyból kellett volna választanom." (heHUy01)

Első hipotézisünket elfogadjuk, mert az általunk vizsgált mobilizálódott fiatalok nyelvtudása eredményeink szerint jobb, mint a hazai átlagos idegennyelv-ismeret. A kimenő fiatalok körében az idegennyelv-tudás nem jelent problémát, többen felsőfokú nyelvvizsgát is szereztek a mobilitás előtt. Az interjúalanyok tanulmányi hátteréből egyértelművé vált, a középiskolai idegennyelv-tanulás (két tannyelvű osztályok, nyelvi specializációk, öt évfolyamos nyelvi előkészítők) döntően befolyásolja a mobilizációs hajlandóságot. Hosszabb tudatos nyelvtanulás előzi meg a mobilitást, elsődleges hogy az angoltudásuk arra a szintre fejlődjön, hogy biztonságérzetük legyen a kiutazáskor. Szinte minden országban segít az angol, mint közvetítő nyelv. Jellemzően azt az országot választják, amelynek a nyelvét korábban tanulták, fontos az „első" nyelv, illetve a több nyelven beszélők választanak olyan célországot, ahol új nyelvet is megtanulhatnak.

Vizsgálati eredményeinkre támaszkodva azt tapasztaltuk, hogy a fiatalok tanulmányi célú mobilitásának elősegítéséhez a középiskolai nyelvtanulás, azon belül is a két vagy, három nyelv oktatása célravezető. Napjaink tendenciái azt mutatják, hogy

az angol nyelv tanításának általánossá tétele segíti a későbbi oktatási mobilitást.

A nyelvtudás fejlesztése, mint mobilitást motiváló és a nyelvtudás hiánya, mint a mobilitást gátló tényező

Az interjúkból megállapítottuk, hogy a fiatalok azért vállalták a féléves vagy egy éves külföldi cserediák programot illetve részképzést, hogy a nyelvtudásuk fejlődjön és könnyebben tudjanak a jövőben érvényesülni. Alapvetően nyelv szempontjából kétféle utat azonosítottunk: van olyan fiatal, aki egy új nyelvet akar megtanulni, s van olyan, aki a kevésbé küzdelmes módot választja, a meglévő nyelvtudását használja, fejleszti.

„A nyelvtanulás volt az elsődleges cél. Korábban egyhetes tapasztalataim voltak külföldön, de most 11 hónapot tanultam külföldön." (peHUy03)

„Azért szerettem volna külföldre menni, hogy nyelvet tanuljak, igazából franciát tanultam és azért mentem Franciaországba." (peHUy17)

A felsőoktatásban dolgozó szakértő szerint:

„A nyelvtudás egy fontos szempont." (heHUe02)

„A legtöbben angolul beszélnek, de azt látni kell, hogy amikor ezek a programok indultak, akkor a külföldi egyetemeken még nem volt elég számú angol nyelvű kurzus meghirdetve, tehát azért volt nehéz, most pedig egyre inkább afelé tolódik a tendencia, hogy a hallgató beszélje az adott országnak a nyelvét és azon a nyelven tanuljon. Persze, itt most a nagy nyelvekről beszélünk, mert mondjuk Lengyelországban, Csehországban, ott természetesen angol nyelven lehet továbbra is tanulni." (heHUe01)

A szakértőkkel folytatott beszélgetésekből kiderült, hogy a kimenő hallgatóknál az elsődleges cél a nyelvtudás fejlesztése. A szakértői vélemények szerint, ha egy hallgató volt már külföldön ösztöndíjjal, akkor nagyobb eséllyel szeretne újra kimenni:

„Én úgy látom, hogy elsődleges célnak a nyelvtanulást tekintik, bár magának az Erasmus programnak nem ez az elsődleges célja. De a hallgatókon látszik, hogy mindenképp nagyon jól meg szeretnének tanulni egy idegen nyelvet, vagy akár kettőt is, ha az ország nyelve más (….)." (heHUe01)

A hallgatók elmondták, hogy fejlődést jelentett számukra a külföldi részképzés, de az elsődleges cél valóban az, hogy az adott ország nyelvét jobban elsajátítsák.

„Motivált, hogy a szakmai nyelvtudásomat fejlesszem." (heHUy01)

„Megvolt a középfokúm németből, de nem szerettem volna elfelejteni." (heHUy12).

Mint ahogy írtuk, az angol, mint közvetítő nyelv nagyon elterjedt a külföldön tanuló diákság körében. A tudatosan választók kerülik azt a „csapdát", hogy csak a külföldi diákok társaságban élnek, és nem teremtenek kapcsolatot a fogadó ország tanulóival, így a nem angol nyelvismeret megszerzésére korlátozott a lehetőségük.

„Próbáltam az olaszt használni minél többször, nekem szimpatikusabb volt, hogy az adott ország nyelvét beszéljem, a többiek angolul beszéltek. Most akkor én is beszéljek angolul? Akkor nem tanulok semmit! A célom az volt, hogy olaszul tudjak beszélni." (heHUy13)

„Második idegen nyelvem az angol. Kicsit ellene voltam, hogy angolul beszéljek. Én próbáltam mindig is franciául beszélni." (peHUy17)

A nyelvtanulás ebben az értelemben motiváló tényezőként is értelmezhető, amely a mobilitás előtti döntésnél kulcsfontosságú.

„Franciát tanultam az iskolában és úgy gondoltuk a szüleimmel, hogy segítheti a továbbiakban a nyelvtanulási folyamatot, hogyha 3 hónapot kint töltenék." (peHUy07)

„Németországban voltam tanulni, mert tanultam két nyelvet, angolt és franciát és meg akartam tanulni a németet is, és ezért választottam Magdeburgot (…) Volt egy intenzív német kurzus az elején, napi 6 órában három napon át." (heHUy11)

A döntési szempontnál a diákok és a szüleik mérlegelik a befektetett energiát, a költségeket és a jövőbeli hasznokat.

„Azért lett Svájc, mert mindenképpen a németet akartam fejleszteni, akkorra már angolból megvolt a felsőfokúm és a franciával úgy voltam, hogy azt a suliban tanulom és a németet sokkal fontosabbnak gondoltam." (peHUy11)

Jellemző tapasztalat, hogy a mobilitás és az idegen nyelv alaposabb ismerete révén kitágult számukra a világ. Nagyon fontos a mobilitásnál, hogy érezze a fiatal a féléves részképzésnek a hasznát.

„Gondoltam, hogy ez fejlődést jelentene, nagyon sok tekintetben, nyelvtudás, tanulás, élettapasztalat meg ugyebár, hogy most laktam először egyedül." (heHUy03)

„A franciatudásom annyira nem volt jó… pár hét alatt látványosan fejlődött a kommunikációs képességem. Kitágult a világ egy kicsit." (heHUy15)

Vizsgálataink szerint a meglévő magas szintű idegen nyelvi ismeretek és az idegen nyelvi kompetenciákat fejleszteni akaró diákok két különböző csoportot alkotnak. Megítélésünk szerint az egy idegen nyelv magas szintű ismerete támogatja az újabb nyelvek megismerési hajlandóságát, azonban egyértelműen a hiányos nyelvi kompetenciák

fejlesztését célul tűző csoport viselkedése eltér a mobilitás kapcsán a másik csoport viselkedésétől.

Vizsgálatunk során megállapítottuk, hogy a középiskolai mobilitásban kiutazó diákok egy része nem vagy szinte alig beszélték a célország nyelvét, de ez nem térítette el őket a csereprogramtól.

„A pénz számít, míg a nyelvtudás nem. Ismerek olyat, aki úgy ment ki egy olyan országba, Kínába, hogy semmit nem tudott…elboldogul az ember… akármelyik országba is megy (peHUy04). „A finn nyelv nehézség volt az elején." (peHUy03)

Az alacsonyabb szintű nyelvtudással rendelkező hallgatók viszont már kevésbé bátrak, és vállalnak be egy részképzést. Szakértők elmondták, hogy tapasztalatuk szerint vannak olyan egyetemisták is, akik elvesztegetett félévnek értékelik a részképzést, ők általában gyengébb nyelvtudással rendelkeznek és nem elég bátrak, hogy ennek ellenére vállalják.

„Sajnos olyan negatív hangok is megszólaltak, hogy kifejezetten negatívan értékelik a külföldi kiutazási lehetőséget, mint egy elvesztegetett félév, vagy egy elvesztegetett idő jelenik meg." (heHUe01)

„A mobilitást vállaló hallgatóink jelentős része is gyengébb nyelvtudással rendelkezik és úgy gondolom, hogy számukra vonzóbban azok az országok, ahol nem várnak el különösebben magasabb nyelvtudást és ezek a dél- és közép-európai országok." (heHUe02)

Ebben az esetben nehézségeket okozott számunkra azt adott ország nyelvének a nem megfelelő ismerete, de a mobilitás folyamán gyorsan fejlődtek a nyelvi készségek. A nyelvismeret hiánya leküzdhető a mobilitással.

„Valamilyen minimális nyelvtudás szükséges, nem azt mondom, hogy túl sok, én is úgy mentem ki, hogy szinte középszinten sem beszéltem angolul, aztán három hónap után már angolul álmodtam." (peHUy05)

„Voltak nyelvi nehézségek, amikor az elején nem értettem meg a finnt." (peHUy12)

Néhány esetben a szakmai fejlődés gátja a gyenge nyelvtudás.

„Tudták a tanárok, hogy cserediák vagyok, de úgy kértek mindent számon, mintha perfektül beszélnék franciául, de ez egyáltalán nem volt így, és ez okozott nehézséget még a vége felé is." (peHUy13)

Egyetlen diák számolt be egy erős negatív élményről, ő Lengyelországba utazott, és képtelen volt megtanulni a lengyel nyelvet.

„16 évesen az ember nem teljesen önálló, és a gondolat, hogy kimenjek egy országba, aminek nem beszélem a nyelvét és nem ismerek senkit, azért elég ijesztő volt." (peHUy01)

A legtöbb esetben a diákok igyekeznek elsajátítani a fogadó ország nyelvét még akkor is, ha az oktatás közvetítő nyelven folyik. Ezt a fogadó intézmények is segítik.

„A dán állam finanszíroz ingyen nyelvkurzusokat, azokon vettem részt." (peHUy05)

Az európai országokba irányuló tanulmányi célú fiatalok mobilitási folyamataiban jelentős akadály a nyelvtudás hiánya. A nem angol, német vagy francia anyanyelvű országok esetén a nyelvhiány jobban tolerálható. Általános tapasztalat, hogy a mobilitás folyamatában gyorsan fejlődik az idegen nyelv tudása. Bár a nyelvtudás és a nyelvtanulás, mint írtuk, motivál, megvalósítható a részképzés és a csereprogram gyenge idegen nyelvi kompetenciával is.

A második hipotézist a vizsgálati eredményeink alapján elfogadjuk. A magyarországi fiatalok tanulmányi célú mobilitásának egyik fő indítéka a nyelvtudásuk fejlesztése. A nyelvtanulás egyszerre cél és eszköz a fiatalok oktatási célú mobilitásában. A nyelvválasztás annak függvénye, hogy milyen a bemeneti nyelvtudás. Az angol nyelvtudás segíti a következő nyelv megtanulására való nyitottságot, azaz harmadik és negyedik hipotézisünket is elfogadjuk.

Eredményeinkre alapozva javaslatként megfogalmazzuk, hogy a fiatalok tanulmányi célú mobilitását feltétlenül segítik a fogadó intézmények angol kurzusainak bővítése, illetve a kimondottan a fogadó ország nyelvét, mint idegen nyelvet tanító helyi nyelvórák biztosítása. Mivel a fiatalokat motiválja a nyelvtanulás, a programok előzetes felkészítő intenzív nyelvi képzései fontos segítő tényezők. A tudatosan választó fiatalt segíti a támogató szervezet a valós helyi nyelvi környezetbe való integrációhoz. Kényszer sokszor és nem tudatos választás a nemzetközi „csapat" kialakulása, ez gátolja a mobilizáció céljának megvalósulását. A multikulturális közeg az amúgy is nehéz beilleszkedési folyamat mellett növeli a kulturális sokk esélyét, amit több szakirodalom megemlít hátráltató tényezőként (Banov et al. 2017). Továbbá a tanárok multikulturális környezethez való rugalmatlan alkalmazkodása visszaveti a mobilitás sikerességét (Banov et al. 2017). Jelentős a szerepe és ezért erősíteni szükséges a fiatalok mobilitását támogató szervezetek tevékenységét.

ÖSSZEGZÉS

Az idegen nyelv tudása nemzetközi összehasonlításban és a hazai elvárások szerint Magyarországon a fiatalok körében nem kielégítő, sok fiatal nem vagy gyengén beszél nyelve(ke)t. Elmondható, hogy a magyarországi helyzettel éppen ellentétesek a tanulmányi célú mobilitásban részt vevő fiatalok idegen nyelvi kompetenciái. Kifejezetten jól beszéltek egy vagy két nyelvet azok, akik vállalták a mobilitást. A mintába nem került be olyan fiatal, aki nagyon gyenge nyelvi kompetenciával vállalta volna a mobilitást. A külföldi tanulmányi célú tartózkodás motivációja egyértelműen a nyelvi készségek fejlesztése, függetlenül a meglévő nyelvtudás szintjétől. A középiskolások mobilitásánál a nyelvi fejlődés iránti igény még erőteljesebb, mint a felsőoktatási hallgatók körében. Az utóbbinál jobban megjelenik a szakmai kihívás és a kalandvágy (Berényi 2017). A tanulmányi célú mobilitást elsősorban a szülők kezdeményezik, az ő véleményük a nyelvismeret fontosságáról, nyelvtudásuk, társadalmi pozíciójuk, gazdasági helyzetük meghatározza a diákok magatartását. A középiskolás diákok idegen nyelv tudásának javulásához hozzájárul az, hogy fogadó családban élnek, mélyebben elsajátítják a kultúrát, azzal együtt a nyelv használatát. Nagyon hasznosnak ítélték hazaérkezés után a csereprogramot, és többen is elmondták, hogy másoknak is ajánlják, azoknak is, akik gyengébb nyelvi készségekkel rendelkeznek.

A nyelvi kompetenciák fejlesztéséhez a mobilitás időtartama a vizsgálatunk szerint kulcskérdés. Fontos, hogy a mobilitás legalább fél évig tartson, ugyanis a 3-4 hónapos Erasmus ösztöndíjakkal megvalósult kint tartózkodás nem feltétlenül elégséges az adott idegennyelv-tudás jelentős javulásához. Az egyetemi hallgatók közül csak kevesen említették, hogy jelentősen fejlődött az idegennyelv-tudásuk.

Kezdeti feltételezésünk – azaz hogy a mobilitás gátja a gyenge idegennyelv-tudás hiánya – részben beigazolódott. A szakértők véleménye szerint az egyetemisták körében elkülöníthető egy olyan csoport, akik nem beszélnek jól idegen nyelveket, és nem is szívesen vesznek részt részképzésben. Az egyetemisták egy másik csoportja, akik jól beszélnek egy, vagy két idegen nyelvet, ők a mobilitás alanyai, és a mobilitás eredményeképpen még stabilabb nyelvtudással fognak rendelkezni.

A diákok és szakértők egybehangzó véleménye szerint a mobilitás sikerességét a bemeneti nyelvtudás meghatározza. Ennek érdekében jó gyakorlatként láttuk, hogy szükséges a kiutazás előtt egy nyelvi felkészítés.

A tanulmányi célú mobilitás nem feltétlenül jelent egy későbbi végleges vagy időszakos külföldi munkavállalási hajlandóságot. Kutatásunk eredményeként megállapítható, hogy a valós és nyelvi kaland, a tapasztalás, megerősíti a fiatalok identitástudatát. Nem a külföldi munkavállalást vetíti előre, hanem a jobb munkaerő-piaci pozíciót akár azáltal, hogy a diploma feltételét teljesítik, akár, hogy aktív nyelvtudásuk versenyelőnyt jelent a munkavállalásnál.

HIVATKOZÁSOK

Banov, H., Kammerer, A., Salciute, I. (2017), *Mapping Generation Z. Attitudes Toward International Education Programs*, AFS Intercultural Programs

Bauer B. – Pillók P. – Ruff T. – Szabó A. – Szanyi F. E. – Székely L. (2016), *Magyar Ifjúság Kutatás 2016*, Budapest: Társadalomkutató Kft.

Berényi L. (2017), "Lakókörnyezeti sajátosságok és a munkavállalási célú migrációs szándék kapcsolatának vizsgálata", *Tér és Társadalom,* **31** 4, 200-213

Bradean-Ebindger, N. – Nagyváradi Sz. (2013), „Az Európai Unió versenyképessé tétele: központban a nyelvtudás", *Délkelet Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, **4** 3, 1-44

Dabasi-Halász, Zs. – Kiss, J. (2018), „Fiatalok mobilitásának feltérképezése – a MOVE projekt magyarországi kérdőíves adatfelvételének eredményei", In: Siskáné Szilasi B., Halász L. (szerk.): *Boldogulni itthon vagy külföldön?: legújabb trendek a magyarországi kivándorlásban*, Miskolc: Miskolci Egyetem Földrajz-Geoinformatika Intézet, 142-58

Eduline.hu (2016), *Ingyenes felkészítő program indul a Diplomamentő program sikertelen vizsgázóinak* http://eduline.hu nyelvtanulas/2016/4/26/Ingyenes_felkeszito_tanfolyam_indul_a_Diplo_T9P3YR (letöltés ideje: 2017.04.11.)

Eduline.hu (2017), *Ingyenes lesz az első nyelvvizsga januártól, de ezekre a feltételekre figyelni kell.* http://eduline.hu/nyelvtanulas/2017/11/7/ingyenes_nyelvvizsga_2018tol_minden_fontos_LP31UV (letöltés ideje: 2017.04.11.)

Esterberg, K. (2001), *Qualitative Methods in Social Research*, London: McGraw-Hill

Fekete Zs. – Kisbáró E. – Mester-Takács T. – Mészáros G. (2014), *A felsőoktatási mobilitást akadályozó és ösztönző tényezők Magyarországon.* 1. kötet. Tempus Közalapítvány, Budapest

Grabowska-Lusinska, I., Kuvik, A., & Glorius, B. (2015), *Mobility in Transition : Migration Patterns after EU Enlargement*, Amsterdam: Amsterdam University Press

HVG.hu (2017), *Tízezrével vesznek el a diplomák a nyelvvizsga hiánya miatt* http://hvg.hu/itthon/201731__diplomamentes__nyelvvizsga__nyelvoktatas__szint_alatt (letöltés ideje: 2017.04.11.)

KSH (2010): *„Idegennyelv-tanulás" Statisztikai Tükör*, **4** 62, 1-2

Laki M. (2006), *„Az idegennyelv-oktatási piac átalakulása",* Közgazdasági Szemle, **53** 10, 880-901

Molnár L. – Udvardi A. (2016), *Versenyképességi Évkönyv 2016.Magyarország helyzetének változása a régiós versenyben.* Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung, GKI Gazdaságkutatói Zrt.

Schleicher, N. (2007) *Kvalitatív kutatási módszerek a társadalomtudományokban.* Budapest: Századvég

Székely L. (2013), *Magyar Ifjúság 2012 Tanulmánykötet.* Budapest: Kutatópont

Szerb L. (2015), „A versenyképesség mérése és empirikus vizsgálata a magyar kisvállalati szektorban", *Prosperitas,* **1** 2, 14-18

1360/2017. (VI. 12.) Korm. határozat, *Az idegennyelv-tanítás hatékonyságának fejlesztéséről* https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1360.KOR&timeshift=fffffff4&txtreferer=00000001.TXT (letöltés ideje: 2018.03.20.)

1516/2017. (VIII. 14.) Korm. határozat, *Az első sikeres nyelvvizsga és az első emelt szintű, idegen nyelvből tett érettségi vizsga támogatásáról és ingyenessé tételéről.* https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1516.KOR&timeshift=fffffff4&txtreferer=00000001.TXT (letöltés ideje: 2018.03.19.)

Dabasi Halász Zsuzsanna PhD, egyetemi docens
alkduf@uni-miskolc.hu

Lipták Katalin PhD, tanszékvezető egyetemi docens
liptak.katalin@uni-miskolc.hu

Horváth Klaudia PhD-hallgató
klaudia.horvath.hu@gmail.com
Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar
Világ- és Regionális Gazdasági Intézet

The role of language competencies in youth mobility

THE AIMS OF THE PAPER

The aim of this paper is to test the assumption that foreign language competencies affect the willingness for and attitude to mobility of youngsters from several aspects. In our country, the generally weak foreign language competencies coupled with the often inefficient language teaching in schools determine youngsters' attitude towards international mobility. All these are hindering factors in the use of foreign credit courses supported by the Erasmus programme in Hungary.

METHODOLOGY

The paper discusses the Hungarian results of an international research project, proving the hypothesis on the basis of 49 semi-structured narrative interviews that the availability or lack of foreign language competencies is a key issue in youngsters' educational mobilities. In the paper, the availability or lack of language competencies and their effect supporting or hindering mobility as well as the development due to mobility and its consequences in students' careers and future plans are investigated on the basis of interviews made with secondary school pupils and university students who have participated in mobility.

MOST IMPORTANT RESULTS

The investigation has confirmed that although youngsters' foreign language knowledge has improved considerably in the last 10 years, it is still considered weak nowadays. To improve it is one of the factors in the competitiveness of the country. The research has revealed that youngsters' mobility for academic purposes is related to their foreign language competencies. On the one hand, their language knowledge and on the other hand, the intention to improve their communication play a role in their decisions on going abroad.

RECOMMENDATIONS

Our results may primarily be utilised in the field of educational policy, or may serve as the basis in the elaboration of development programmes promoting the development of youngsters' jobtaking competencies, and through this, the competitiveness of Hungarian enterprises.

Keywords: mobility, mobility for academic purposes, foreign language competencies